

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-17>

THE CRISIS OF DEMOCRACY IN THE 21ST CENTURY AND ITS EMPIRICAL MANIFESTATIONS

КРИЗА ДЕМОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА ЇЇ ЕМПІРИЧНІ ПРОЯВИ

Andriieva O. M.

*Doctor Of Political Sciences, Professor,
Professor of International Information
Department,
Educational and Scientific Institute
of International Relations,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Андрєєва О. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
інформації,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Демократія – найгірша форма держави. Але решта, які знає людство, ще гірші, напевне найвідоміший вислів про демократію, що сказав Вінстон Черчилль ще у далекому травні 1945 року після гучної поразки на виборах у Великій Британії. Демократія стала найвеличнішою мрією багатьох мільйонів людей по всьому світу на наступні десятиліття, за неї йшли на барикади та віддавали власне життя заради вільного та рівноправного майбутнього. Проте, все частіше постає питання, чи не переоцінена така форма політичної організації суспільства в сучасному глобалізованому світі?!

Упродовж останніх десятиліть демократія, що сприймалася як універсальна та безальтернативна форма політичного устрою, дедалі частіше стикається з комплексною та багатовимірною кризою, що проявляється не у відкритому демонтажі демократичних режимів, а в їх поступовій трансформації зсередини.

Сучасна політична реальність демонструє, що демократія не лише не є остаточно закріпленою формою правління, але й перебуває у стані глибокої системної кризи, що проявляється не через раптові занепади або відкриті авторитарні перевороти, а через поступову ерозію демократичних інститутів і норм, що відбувається в межах формально збережених демократичних процедур.

Ми дедалі частіше маємо справу з явищем «демократичного відступу», яке відображає процес поступового зниження якості демократії, йдеться, насамперед, про ситуацію, коли вибори продовжують проводитися, але втрачають свою реальну конкурентність, судова влада

формально існує, але втрачає незалежність, а засоби масової інформації функціонують у середовищі зростаючого політичного тиску. Такі процеси свідчать про зміну сутнісного наповнення демократії, що ставить під сумнів її ефективність як механізму представництва інтересів громадян у владних колах.

Теоретичні підходи до осмислення цієї кризи акцентують увагу на різних її вимірах. У межах інституційного підходу наголошується на поступовому підриві механізмів стримувань і противаг, які традиційно забезпечували баланс влади. Водночас концепція постдемократії підкреслює, що формальні демократичні інститути можуть зберігатися, але реальна політична влада дедалі більше концентрується у вузьких колах політичних та економічних еліт. У цьому контексті громадяни формально залишаються учасниками політичного процесу, проте їхній вплив на прийняття рішень істотно обмежується. Ідея «порожньої демократії» доповнює цей підхід, вказуючи на втрату політичними партіями їхньої репрезентативної функції та їхню трансформацію у відокремлені від суспільства інституції.

Одним із ключових чинників сучасної кризи демократії є зростання соціально-економічної нерівності. Концентрація економічних ресурсів у руках обмежених груп населення неминує призводити до дисбалансу політичного впливу, що суперечить фундаментальному принципу рівності громадян. У результаті цього політичні рішення дедалі частіше відображають інтереси економічних еліт, тоді як значна частина населення відчуває свою маргіналізацію та виключення із політичного процесу, що, в свою чергу, породжує недовіру до демократичних інститутів і стимулює підтримку альтернативних політичних сил, зокрема популістських.

Глобалізаційні процеси також відіграють важливу роль у трансформації демократії. З одного боку, вони сприяють економічному розвитку та інтеграції, а з іншого, обмежують можливості національних урядів здійснювати ефективну політику. Значна частина рішень переноситься на наднаціональний рівень, або на рівень міжнародних організацій-донорів для менш розвинених держав, що створює феномен «демократичного дефіциту», або навіть створюють стійке уявлення у населення, що їм нав'язують певну зовнішню модель або алгоритм розвитку держави, коли громадяни не мають прямого впливу на процеси, які безпосередньо впливають на їхнє життя.

Важливим аспектом сучасної кризи є цифровізація політичного простору, соціальні мережі та цифрові платформи докорінно змінили характер політичної комунікації, відкривши нові можливості для мобілізації громадян, але водночас створивши нові ризики. Поширення дезінформації, формування інформаційних «бульбашок» та маніпуляція

громадською думкою значно ускладнюють функціонування раціонального публічного дискурсу, який є основою демократичного процесу, що в свою чергу сприяє емоційному забарвленню політики та зростанню поляризації та зниженню якості політичних рішень.

Наразі емпіричні прояви кризи демократії можна спостерігати у різних країнах світу, що свідчить про її глобальний характер. У Сполучених Штатах Америки криза проявляється через глибоку політичну поляризацію та зниження довіри до інституцій. Виборчі процеси останніх років продемонстрували вразливість демократичних процедур до маніпуляцій та зовнішнього впливу. Водночас у країнах Центрально-Східної Європи, зокрема в Угорщині та Польщі, спостерігається поступова ерозія інституцій, яка супроводжується обмеженням незалежності судової влади та посиленням контролю над медіа.

У Латинській Америці прикладом трансформації демократії є Бразилія, де політична система зазнала значного впливу популістських тенденцій, що супроводжувалися посиленням конфронтації та падінням довіри до інститутів. У Західній Європі процеси, пов'язані з Brexit, продемонстрували глибокі розбіжності у суспільстві та кризу політичного представництва. У Франції масові протести, зокрема рух «жовтих жилетів», стали проявом соціального невдоволення та недовіри до політичних еліт.

Особливий інтерес становить ситуація в Україні, де демократичні процеси відбуваються в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх трансформацій. З одного боку, Україна стикається з проблемами, характерними для багатьох пострадянських держав, такими як вплив олігархічних структур і нестабільність інститутів. З іншого боку, високий рівень громадянської мобілізації та активна участь суспільства у політичних процесах свідчать про наявність значного демократичного потенціалу.

У контексті аналізу кризи демократії особливу роль відіграє популізм, який виступає як реакція на недоліки демократичної системи та водночас як фактор її подальшої маргіналізації. Популістські рухи апелюють до «волі народу», протиставляючи її «корумпованим елітам», що дозволяє їм мобілізувати широкі верстви населення, проводячи риторичку у спрощених координатах, де недооцінені «МИ» протиставляються демонізованим «ВОНИ». Однак, прийшовши до влади, популістські рухи часто вдаються до практик, які підривають демократичні інститути, зокрема обмежують незалежність судів і свободу медіа. В таблиці представлено основні ознаки кризи демократії ХХІ століття та її емпіричні прояви.

**Основні ознаки кризи демократії XXI століття
та її емпіричні прояви**

Ознака кризи демократії	Сутність явища	Емпіричні приклади (країни/процеси)	Наслідки для демократії
Зниження довіри до інституцій	Падіння довіри до уряду, парламенту, партій	США (низький рівень довіри до Конгресу); Франція («жовті жилети»)	Делегітимація демократії, політична нестабільність
Криза представництва	Розрив між громадянами та політичними елітами	Італія (успіх «Руху 5 зірок»); Іспанія (Podemos)	Зростання антисистемних рухів
Зростання популізму	Антиелітна риторика, апеляція до «народу»	США; Бразилія; Угорщина; Словаччина	Поляризація, ослаблення ліберальних норм
Політична поляризація	Поглиблення ідеологічних конфліктів	США (демократи vs республіканці); Велика Британія (Brexit)	Зниження ефективності управління
Інформаційна криза	Дезінформація, маніпуляції	Вибори у США 2016 року; кампанії дезінформації в ЄС	Підрив довіри до медіа і виборів
Зниження політичної участі	Апатія, падіння явки, політичний цинізм	Багато країн ЄС; низька явка молоді на виборах	Ослаблення демократичної легітимності
Соціально-економічна нерівність	Концентрація багатства і впливу	США (зростання розриву доходів)	Радикалізація, протестні рухи
Деліберативна криза	Зниження якості публічного дискурсу	Глобальні соцмережі; політика «постправди»	Спрощення політики, емоціоналізація
Глобалізаційний тиск	Обмеження національного суверенітету	ЄС (критика «демократичного дефіциту»); МВФ-програми в країнах, що розвиваються	Відчуження громадян від рішень
Військові конфлікти та війни	Обмеження прав і свобод громадян, посилення виконавчої влади	Україна (війна з Росією); Сирія (громадянська війна); Ізраїль–Газа; інші регіональні конфлікти	Трансформація демократичних процедур, централізація та концентрація влади

Незважаючи на очевидні ознаки кризи, демократія не зникає, а трансформується, адаптуючись до нових умов. Сучасні виклики стимулюють пошук нових форм політичної участі, зокрема через розвиток електронної демократії та посилення ролі громадянського суспільства. Водночас важливим завданням залишається подолання соціально-економічної нерівності та відновлення довіри до інституцій, що є необхідною умовою стабільності демократичних систем.

Таким чином, криза демократії XXI століття має комплексний і багатовимірний характер, охоплюючи інституційні, соціально-економічні та культурні аспекти. Її емпіричні прояви у різних країнах свідчать про глобальність цього явища, хоча конкретні форми його реалізації залежать від національного контексту. Водночас демократія зберігає потенціал для саморефлексії та трансформації, що дозволяє розглядати сучасну кризу не лише як загрозу, але і як можливість для її оновлення.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-18>

**COUNTRIES OF THE GLOBAL SOUTH AS A TOOL
FOR DIPLOMATIC SUPPORT FOR THE RUSSIAN FEDERATION
AT THE UN: THE CASE OF THE SAHEL STATES**

**КРАЇНИ ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДИПЛОМАТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
В ООН: КЕЙС САХЕЛЬСЬКИХ ДЕРЖАВ**

Andrusenko M. S.

*Postgraduate Student (PhD student),
Private Higher Educational Institution
“European University”
Kyiv, Ukraine*

Андрусенко М. С.

*аспірант кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Експансіоністська зовнішня політика російської федерації спочатку у 2014, а пізніше у 2022 р. призвела до суттєвого обмеження її впливу на ключовому геополітичному просторі – європейському регіоні. Так, для досягнення своєї стратегічної мети – “повернення статусу наддержави”, попри зростання обмежень й ізоляції на західному напрямку, кремль вдався до прагматичного підходу, орієнтованого на